

Darrere el rastre "MORISC"

Els moriscs ondarencs del segle XVII

Tradicionalment, s'ha considerat l'any 1.609 com a data capital en el procés de purificació religiós dels antics regnes peninsulars, iniciat amb la foragitació dels jueus (1.492) pels "Reis Catòlics", i consumat amb l'expulsió dels moriscs a primeries del segle XVII. Concretament, a Ondara, on l'element morisc era majoritari en una proporció de 5 a 1 respecte de la comunitat cristiana, foren expel.lits 895 habitants de la seua Aljama entre l'ú i el dèsset d'Octubre i enviats en sis vaixells al nord de l'Àfrica.

Així mateix, la historiografia tradicional ha silenciada l'existència de moriscs entre nosaltres, molt després que el gros dels seus companys d'ètnia i religió musulmanes hagueren pres possessió dels seus nous habitatges en terres del Magreb.

Però, com s'explica això?, moriscs després dels moriscs?, però no...? Efectivament, la intervenció del rector local i les possibilitats legals que oferien el decret del Marqués de Caracena ("Y para que se conserven las casas, cosechas y los regadíos, y puedan dar noticia a los nuevos pobladores que vinieren, S.M. ha servido que en cada lugar de cien casas queden seys con los hijos y muger que tuvieren"), feren possible que un bon grapat de moriscs, els més experimentats en feines agrícoles i de més provada fidelitat religiosa -cal recordar que els moriscs eren "convertos"- defugiren la dolorosa marxa a la terra dels seus avantpassats.

Una vegada més, els QUINQUE LIBRI o Llibres de Registre parroquials ens han donat testimonis de la seua presència i del seu quefer diari en la societat ondarenca del XVII. Així, hem comptabilitzat, a "grosso modo" entre 30 i 35 els moriscs que hi restaren. De la seua activitat procreativa dóna fe el que, entre 1.626 i 1.636, hi apareixen set batejats amb la fórmula "...Menganet, fill de Fulanet i Sotaneta, nous convertits", frase abandonada més tard. També al Llibre de Confirmacions de 1.664 en consten quatre: Jaume Blasco, de vint-i-sis anys, Vicent Esteve i Maria, de vint-i-set cadascun, i un altre anònim de vint-i-quatre anys. Així mateix, són nombroses les partides matrimonials entre moriscs, amb el formulisme "...Fulanet i Menganeta, nous convertits, fills de moros expulsos..."; exactament, en tenim notícia de dotze entre 1.623 i 1.650:

1.623	Joan Navarro o Virrei - Betriu Malonda
1.624	Geroni Coromba - Gerònima Palla o Alajsar Joan (del Negrals) - Gerònima Calvet Esteve Xuxet (d'Orba) - Leonor Ararbi (de Xaló)
1.626	Lluís Blanc (de Benimuga) - Anna Cuxa (de Beniarb.)
1.628	Jaume Blasco - Angela Soldevila
1.638	Vicent Esteve - Maria Xarana (de Conca)
1.645	Esteve Giner - Magdalena Xulviet
1.640	Joan Soldevila - Isabet Joanna
1.649	Josep Cortés - Isabet Joanna
?	Diego Malonda - Jacinta
?	Miquel Blanc - Anna Palla o Paja

EL CARRER SANT CRISTOFOL:
Un racó d'evident sabor morisc.

Es tracta de moriscs, que al moment de l'expulsió tenien entre dos i set anys. Quasi tots ells foren adoptats des d'un principi per les famílies més poderoses del poble per treballar, generalment, en feines domèstiques : Geroni Coromba treballava de criat a casa d'En Jaume Gavilà, "ciudadà honrat" d'Ondara, i la seua muller, Gerònima Palla, a la de N'Esteve Giner, Joan amb el Senyor de Negrals, Gerònima Calvet amb En Lluís Esteve, Leonor Ararbi amb En Jaume Gavilà, batlle local, Jaume Blasco amb en Francesc Blasco, i la seua dona a la casa d'En Jaume Pasqual Gavilà. I no sols ho feien de sirvents: Joan Navarro s'ocupava com a sastre, Esteve Xuxet, de carnisser oficis monopolitzats aleshores pels

moriscs i, fins i tot, hi havia un petit hisendat que treballava la terra.

La majoria d'ells adoptaren els llinatges de les famílies que els havien acollit -Gerònima Palla es convertí en G. Giner, Esteve Xuxet en E. Giner i Àngela en Àngela Soldevila-, ajudant d'aquesta manera a la seua integració social. Un cas ben rellevant i il·lustratiu d'aquesta acceptació fou el casori d'una donzella de 23 anys, Anna Maria, filla de Joan Navarro i Betriu Malonda, amb dos moriscs, amb un mosso de 34 anys, Jaume Josep, fill de Jaume Pasqual Gavilà, pare prolífic de tretze fills i veí distingit membre d'una de les famílies benestants de la vila. No cal però, estranyar-se, ja que aquest senyor havia mostrat ja certa debilitat envers els moriscs, en casar-se amb la seua criada, Vicenta Giner, el 18 de Maig de 1.624, després d'una experiència prematrimonial que el dugué a l'altar, i que tingué com a fruit un baró, Jaume Vicent, que esdevindria amo el temps notari d'Ondara. Pel que sembla, aquesta mena de "relacions" fou una de les notes més acusades d'aquell temps.

A mesura que avançarà el segle, aquesta gent serà engolida, lentament però inexorable, per la societat cristiana ondarenca. En el cens de 1.646 -amb 80 veïns-, encara hem pogut localitzar cinc famílies moriscques : les de Vicent Esteve, Esteve de Giner, Jaume Blasco, Joan Navarro i Geroni Virrei; aquest cens, que només recollia caps de família, amaga un bon nombre de moriscs que, fadrins, no hi figuraven. De la significació social que adquiriria alguna d'aquestes famílies, en tenim un bon exemple amb la de Geroni Virrei: dos nets del fundador de la nissaga, Jaume y Francesc Virrei, moriran afusellats en la Plaça Major per un escamot castellano-francés, durant la guerra de Successió, en Novembre de 1.707, any d'infausta memòria per al poble valencià.

De notícies curioses, també n'apareixen a bastament, algunes, sobre la vida miserable que la major part d'ells hagué de suportar :

"...en 1.644, Leonor, muller d'Esteve Giner, carnisser i criada que fou del veí Jaume Gavilà, muigué molt pobra"

D'altres, sobre els perills d'una època ben difícil :

"...en 1.654, Gerònima Calvet, cristiana nova, pobra, ofegada en un llavador d'aigue, camí de Pamis, a la teulera..."

La vida era, efectivament, complicada i, encara més, per a tots aquells que no gosaven de cap condició, com ara els esclaus, emparentats

ètnicament amb els moriscs, i considerats pura mercaderia de compra i venda. Poques eren les famílies "bé" de la localitat que no posseïren algun esclau o esclava al seu sevei, els quals rebien a canvi del seu treball, menjar i allotjament. Els esclaus, eren portats al País Valencià per les mateixes companyies que, des de l'Àfrica, comerciaven amb gent nadiua d'eix continent per tot el món, tot i això, sense prescindir dels qui eren capturats en les innombrables escaramusses entre els vaixells pirates i els guardacostes que es produïen a les costes valencianes.

Es de supondre que els senyors rics d'Ondara els comprarien als ports de Dénia o València. Vet-ne ací alguns d'ells:

- 1.630 Maria, de 40 anys, esclava de Geroni Vives, arrendador de Pamis.
- 1.665 Dues esclaves de Gavilà menor, filles d'infidels.
- 1.670 Joan, esclau de Francesc Gavilà.
- 1.671 A Joan F. Felip, fill d'infidels i esclau de Guillem Gavilà.
- 1.680 Una esclava de Guillem Gavilà.
- 1.686 Una esclaveta de la vídua de Jaume Gavilà.

Es notori d'observar com els esclaus hi figuren anònimament algunes vegades i, quan ho fan, és sense cognoms, la qualcosa ens indica la seua situació inhumana. Per altra banda, resulta curiosa l'acaparació d'esclaus per membres del "clan" Gavilà, família dirigent a l'Ondara del segle XVII.

El futur d'aquest grup religiós diferenciat, com ja hem comentat abans, fou el de diluir-se, a poc a poc, dins la dinàmica vital del poble. Que com fou possible això? Molt senzill: canviant de llengua i de llinatges, mudant de religió, adoptant els costums de la majoria cristiana, emparentant-se amb cristians vells... de manera que, a partir del segle XVIII, resultarà molt difícil d'esbrinar qui i qui no tenia entre els seus avantpassats algun d'aquells moriscs, que en 1.609, amb llàgrimes als ulls i ràbia continguda, hagué d'abandonar la terra que havien treballat i estimat de feia prop de vuit segles.

No cal escandalitzar-se doncs, si deixem caure que per les venes d'algun veí o amic corre algun que altre glòbul roig morisc, sinò que ben al contrari, n'hem d'estar ben orgullosos. I això és el millor homenatge que podem retre a una gent sobre la qual descansa una part brillantíssima de la nostra història.

UNA FAMILIA MORISCA: "ELS BLASCO - SOLDEVILA"

Nom	Lloc de naix.	Edat	Professió	Data de casam.	Data de defunc.
Jaume Blasco	Ondara	20	Diaca	27/2/1627	9/9/1681
Angela Soldevila	Ondara	18	Crucada	27/2/1627	6/3/1655

Fills	Data de naiximent	Data de casament	Data de defunció
Jaume Josep	14/5/1629		16/11/1629
Josep Jacint	31/10/1630		7/3/1632
Francesc Blai	30/1/1633		23/10/1633
Anna Maria	21/12/1635		3/3/1636
Cristòfol Josep	12/7/1637		29/7/1642
Jaume Joan	29/8/1640	DESCONEGUDA	DESCONEGUDA
Cristòbal	22/10/1643	DESCONEGUDA	DESCONEGUDA

PADRO DE TERRES (data desconeguda)
Sèrie foral, lligall 317
Arxiu Municipal de Dénia

Azmet abenali at a lucayba ondara *no problem*

*Item bun droz de lla aladonaga fcamz aflo ab lla
den arnan gaula menor a ab lla de l'opere ab
ram a ab lamar (e pu sos porades e de fin)* *e n th o*

AZMET ABENALI, propietari de 6 jovades de terra al camí de la mar, junt a la propietat d'Arnau Gavilà, menor.